

PRESSto.

LAVÆR!

ERIK HANSEN

København

ABSTRACT. The paper is a brief study of the Danish expression *lavær!* (*lad være*). The author presents the expression's origin and makes comments regarding *lavær*-related problems of orthographic, phonetic and semantic nature. The paper is concluded with remarks concerning the expression's grammatical and syntactic status.

1. INDLEDNING

Emnet for denne artikel er et højfrekvent idiom i moderne dansk talesprog, nemlig det privative udtryk *lade være*:

- (1) a. lad være at tale højt
b. I må lade være med at bruge så mange penge
c. la' nu vær' med det dér!

I de fleste sammenhænge har *lade være (med)* samme semantiske værdi som negeret imperativ:

- (2) a. tal ikke højt!
b. brug ikke så mange penge!

Til trods for sin uundværlighed og meget hyppige forekomst i talesproget er *lade være* ikke eller kun meget sporadisk behandlet i grammatiske fremstillinger¹ og i lærebøger i dansk som andetsprog.

2. OPRINDELSE

Oprindelsen til udtrykket *lad vær(e)* synes at være den velkendte konstruktion som ofte benævnes ”akkusativ med infinitiv” (GDS, III: 1414 ff.):

¹ Se dog *Grammatik over det Danske Sprog* (GDS, II: 1006 ff.).

- (3) a. Nu er det nok ham, der er arrig [...] La' mig være (Wied, 1966-68, III:268)
 b. lad nu den radio være!
 c. Søndenvinden, o! han har mig kjær;
 derfor kan han aldrig la' mig vær' (Aakjær, 1920:107)

Jf.

- (4) a. vi lod ham blive
 b. har du set solen stå op?
 c. hun beder os komme til te i aften
 d. du må lade dem sidde i fred

Betydningen af fx *lad Ole være* er vanskelig at parafrasere: undgå kontakt med Ole, gener ikke Ole, hjælp ikke Ole, undlad at kritisere Ole osv. Altså generelt: undgå kontakt! Udskiftes akkusativten med en infinitiv, får vi fx

- (5) a. du må lade være at ringe
 b. vil du lade være at svare?
 c. lad være at råbe!

Parafraze: udfør ikke den handling infinitiven betegner: ring ikke, svar ikke, råb ikke osv.

Efter den almindelige regel placeres *at*-infinitiven til slut, i tungtledsfeltet (Hansen, 2006:75 ff.), altså efter *vær(e)*. Dette gælder også hvor konstruktionen er middelbar, dvs. at infinitiven er tilknyttet med præpositionen *med*:

- (6) a. Lad være med at stikke dig i ansigtet med bestikket, når du spiser
 (Information 25.4.2015, s. 24)
 b. [...] en Sjæl, der tørstede efter Lys og Lykke og ikke kunne lade være
 med at haabe paa en Solstraale (Pontoppidan, 1950:250)
 c. Ja – lov mig at la' vær' med at gå med gule støvler til diplomatfrakke
 (Storm Petersen)

3. UDTALE OG STAVNING

Retskrivningsordbogen (RO,2012) nævner ikke eksplicit forbindelsen *lade være*. Heraf må man kunne slutte at *lad(e) være* er den autoriserede stavemåde:

- (7) a. Hvis du forsvinder nu, skal jeg lade være med at anmelde dig.
 (Madsen, 1976:131)
 b. La være med at forelæse for mig. Jeg er ikke til eksamen. (Stein, 2014:41)

Imidlertid ser det ud til at forfattere meget ofte vælger en stavemåde som bedre end den autoriserede afspejler den mundtlige form:

- (8) a. For himlens skyld, la vær med at råbe så højt. (Andersen, 1979:54)
 b. Rasmus, la' vær' med at klapre så meget med tænderne – vi kan bi'e anholdt for gadeuorden. (Storm Petersen)
 c. La' nu vær' og spør så meget. (Panduro, 1971:29)

Apostrofferne markerer bortfald af bogstaver i skrivemåderne, svarende til den almindelige udtales bortfald af sproglyde sammenlignet med normen. Det spirantiske *d* er bortfaldet i *la'*, og det tryksvage udlydende *e* i *vær'*, begge lyde som generelt er udsat for svind (Brink et al., 1990:831 og 1535).

Enstavelsesordet *vær'* har stød og er således i udtalen identisk med imperativ af *være*, fx

- (9) Vær velkommen, Herrens Aar (Grundtvig, *Højskolesangbogen*, 18. udg., 2006:213/248, opr. 1849)

Det kan dog i visse tilfælde være rimeligt at tolke ordformen *vær* som en imperativ af *være*, idet imperativen *lad* kan udløse imperativkongruens. Det vil sige at et imperativisk førsteled i en verbalkæde omtolker kædens øvrige verbaler til imperativisk form (*GDS*, III: 1004 ff.):

- (10) a. La' vær' at skab dig, Lotte (Schandorph, 1905:22)
 b. - la' nu vær og tud, muser – det er han ikke værd (Abell, 1967:12)
 c. Kom så, dit lange skidehus og la' vær' og lig der og flyd (Rifbjerg, 1993:42)
 d. La' nu vær' og spør' så meget (Panduro, 1971:29)

Infinitivmærket *at* har en udtale som gør det enslydende med *og* (jf. det norske *å*: *en bok du har lyst til å lese videre i*), og det skrives tit som *og* for at markere den naturlige udtale (Brink et al., 1990:186):

- (11) ka' du la' vær' og råbe op! (Abell, 1935:44)

Udtalen uden svind og den tilsvarende stavemåde er altid at regne for korrekt:

- (12) kan du lade være at råbe op

4. MIDDELBAR TILKNYTNING OG ANAFORISK ELLIPSE

Lavær har en lidt mere kompliceret konstruktion end beskrevet ovenfor. *Lavær* kan have sine underordnede led tilknyttet middelbart med præpositionen *med*, jf. (13):

- (13) a. [...] en Sjæl, der tørstede efter Lys og Lykke og ikke kunde lade være med at haabe paa en Solstraale. (Pontoppidan, 1950:250)

- b. Nana mente også, jeg skulle blive ved med at skrive op og prøve at lade være med at løbe om kap med Straus og mig selv (Bodelsen, 1971:134)
- c. Hvis du forsvinder nu, skal jeg lade være med at anmelde dig.
(Madsen, 1976:131)

Den middelbare konstruktion synes ikke semantisk at adskille sig fra den umiddelbare. Stilistisk er der muligvis den forskel at den umiddelbare konstruktion virker lidt mere gammeldags eller formel end konstruktionen med *med*.

Hvor kontekst eller situation gør det muligt, kan infinitiven udelades, således at der opstår en anaforisk ellipse:

- (14) a. Ilse: Jeg synes stadig, du tænker på det? Jan: Kan ikke lade være [at tænke på det]. (Rifbjerg, 1962:8)
- b. Der var flere ting Bang ville spørge om, men han lod være [at spørge].
(Bodelsen, 1971:58)

Infinitiven kan også pronominaliseres, men kun middelbart, med *med*:

- (15) Og lad vær med det en anden gang. (Rifbjerg, 1976:113)

5. BRUG OG BETYDNING

Udtryk hvori *lavær* indgår, er oftest regulative sproghandlinger, dvs. udsagn der er forsøg på at få modtageren til at udføre eller til at afstå fra at udføre bestemte handlinger.

- (16) a. La' vær' og rør' mig! (Lucas/McClymont, 1998:82)
- b. Lad være med at sige mig imod! (Bodelsen, 1987:132)
- c. La' nu vær' og spør' så meget (Panduro, 1971:29)

Lavær er en direkte henvendelse til modtageren og bruges derfor ikke i officielle normerende anvisninger:

- (17) a. Gå ikke over sporet, der kommer tog (DSB, højtaler)
- b. Så ikke dild på samme plads år efter år (frøpose, Nordic Garden a/s, 2013)

Jf.

- (18) a. Lad være at gå over sporet, der kommer tog
- b. Lad være med at så dild på samme plads år efter år

6. GRAMMATISK STATUS

Lavær kan bruges uden egentlig grammatisk kontekst, som en interjektion:

- (19) a. Å la'vær' – tror du jeg er mannequin (Storm Petersen)
 b. Hvilken Petersen [...]? Aa lad nu være! Vi er da voksne Mennesker (Wied, 1966-68 III:233)
 c. Hvad skulde jeg gøre? Jeg tryglede ham naturligvis om at lade være. Jeg tiggede ham ligefrem. (Pontoppidan, 1950:133)

Det kunne tolkes sådan at *lavær* er en etfeltshelhed og altså snarest må beskrives som ét ord (EDG: 251 ff.).

Men der er også argumenter for at betragte *lavær* som en enhed bestående af to ord. Det viser sig ved at *la'* eller *lad(e)* – men ikke infinitiven – kan bøjes som et verbum:

- (20) a. Hvis du nu lader være med at ringe?
 b. Der var flere ting Bang ville spørge om, men han lod være (Bodelsen, 1971:58)
 c. Og jeg ku' simpelthen ha' lad't vær' mæ' og følle deres Raad. (Soya, 1947:126)

Yderligere står der tit et adverbial mellem *la'* og *vær'*: *la' nu/så/hellere/lige vær'*. Det er en af de adverbialtyper vi finder mellem finit og infinit verbum i en sætning: han vil hellere tage hjem (Hansen, 2006: 55 ff.): Endnu et argument for at *lavær*-konstruktionen ligner eller er en sætning:

- (21) a. Mick, lad for himlens skyld være med at ryste den flaske. (Panduro, 1960:58)
 b. Læg det her, men lad hellere være, det bliver omgående stjålet. (ibid.: 143)
 c. Jamen, så lad da for helvede være med at stå der og glo. (Weinreich, 2007:221)

Såkaldt lette led står foran adverbialet, de tungere bagved som i almindelige sætninger (GDS, III:1637 ff.):

- (22) a. Lad ham nu være
 b. Lad nu Ole være

7. EN JOKER I DET DANSKE SPROG

Er *lavær* en sætning eller et ord? Og hvis det er et ord, hvilken ordklasse? Er *lavær* underlagt normale grammatiske regler, hvordan udtales det, og hvordan er den korrekte stavning? Hvorfor kan man ikke finde det som opslagsord i ordbøgerne?

Men *lavær* er helt sikkert et hyppigt og uundværligt udtryk i naturligt samkvem mellem folk der taler dansk med hinanden.

MATERIALE

- Abell, Kjeld (1935). *Melodien der blev væk*. København: Gyldendal.
- Abell, Kjeld (1967). *Dyveke*. København: Gyldendal.
- Andersen, Benny (1968). *Tykke Olsen*. København: Borgen.
- Andersen, Benny (1979). *Orfeus i undergrunden*. København: Borgen.
- Bodelsen, Anders (1971). *Straus*. København: Gyldendal.
- Bodelsen, Anders (1987). *Jeg kommer til at løbe*. København: Gyldendal.
- Bodelsen, Anders (2009). *Varm luft*. København: Gyldendal.
- Lucas, I., McClymont, A. (red.). (1998). *Ny dansk dramatik*. København: Dansklærerforeningen.
- Madsen, Svend Åge (1976). *Tugt og utugt i mellemtiden*, bd. 2. København: Gyldendal.
- Madsen, Svend Åge (1990). *Mellem himmel og jord*. København: Gyldendal.
- Panduro, Leif (1960). *De uanstændige*. København: Gyldendal.
- Panduro, Leif (1971). *Rundt om Selma*. København: Gyldendal.
- Pontoppidan, Henrik (1950). *Noveller og Skitser*, bd. I-III. København: Gyldendal.
- Rifbjerg, Klaus (1962). Weekend. *Kosmorama*, december.
- Rifbjerg, Klaus (1976). *De beskedne*, bd. 1. København: Gyldendal.
- Rifbjerg, Klaus (1993). *Vi bliver jo ældre*. København: Gyldendal.
- Schandorph, Sophus (1905). *Skovfogedbørnene*. København: Gyldendal.
- Soya (1947): *Efter*. København: Westermann.
- Stein, Jesper (2014). *Akrash*. København: Politikens Forlag.
- Storm Petersen, Robert (1956). *I Tonernes Verden og 48 andre Fortællinger*. København: Branner og Korch.
- Storm Petersen, Robert (1974-76). *Tegninger og tekster*, bd. I-III. København: Carit Andersen.
- Weinreich, Torben (2007). *Tværsommen*. Lundby: Phiomia.
- Wied, Gustav (1966-68). *Romaner, noveller, skuespil*, bd. 1-12. København: Rosenkilde og Bagger.
- Aakjær, Jeppe (1920). *Samlede Digte*, bd. I-II. København: Gyldendal.

LITTERATUR

- Brink, L. et al. (1990). *Den Store Danske Udtaleordbog*. København: Munksgaard.
- EDG = Diderichsen, P. (1962). *Elementær dansk Grammatik*. 3. udg. København: Gyldendal.
- GDS = Hansen, E. & Heltoft, L. (2011). *Grammatik over det Danske Sprog*, bd. I-III. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Hansen, E. (2006). *Dæmonernes Port*. 5. udg. København: Hans Reitzel.
- RO = Dansk Sprognævn (2012). *Retskrivningsordbogen*. 4. udg. København: Alinea A/S.

Erik Hansen

København

ehans@mail.dk